

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

معاونت پژوهش

حقوق غیر ایرانیان در جمهوری اسلامی ایران

فرج الله هدایت نیا

هدایت‌نیا، فرج‌الله
حقوق غیر ایرانیان در جمهوری اسلامی ایران / فرج‌الله هدایت‌نیا؛ [برای] جامعه
المصطفی ﷺ العالمية، معاونت پژوهش. -- قم: جامعه المصطفی ﷺ العالمية، ۱۳۸۰
۱۲۸ ص. -- (جامعه المصطفی ﷺ العالمية، معاونت پژوهش؛ ۱۶۵)
ISBN: 978-964-195-061-5 ۱۵۰۰۰ ریال
فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه: ص. [۱۲۶] - ۱۲۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
۱. خارجیان -- ایران. ۲. حقوق دیپلماتیک و کنسولی. -- قوانین و مقررات -- ایران
۳. روابط بین‌المللی -- قوانین و مقررات -- ایران. الف. جامعه المصطفی ﷺ العالمية.
معاونت پژوهش. ب. عنوان.
۷ ح ۴ هـ / ۲۴۳۰ KMH ۳۴۲ / ۵۵۰۸۳

حقوق غیر ایرانیان در جمهوری اسلامی ایران

مؤلف: فرج‌الله هدایت‌نیا

چاپ اول: ۱۳۸۸ ش

ناشر: انتشارات بین‌المللی المصطفی ﷺ

صفحه‌آرایی: سبحان پرهیزگار یادگار

چاپ: توحید ● قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۲۰۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

● قم، خیابان بهار، جنب هتل الزهراء ﷺ، فروشگاه انتشارات بین‌المللی المصطفی ﷺ.

تلفکس: ۰۲۵۱۷۷۴۹۸۷۵

● قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه، جنب جامعه العلوم، فروشگاه انتشارات بین‌المللی

المصطفی ﷺ. تلفکس: ۰۲۵۱۲۱۳۳۱۰۴

www.miup.ir , www.eshop.miup.ir

E-mail: admin@miup.ir, Root@miup.ir

سخن ناشر

آغاز و انجام یک پژوهش، پیمودن مرحله‌ای از رشد است که با پاشیدن بذر پرسش، در مزرعه ذهن آماده پژوهشگر آغاز می‌شود و با به ثمر نشستن و برداشت محصول، پایان می‌پذیرد. البته این پایان، فصلی نو را برای رویش، نوید می‌دهد؛ چرا که حاصل کار علاوه بر سرسبزی، طراوت و برکت، فراهم آمدن چندین پرسش تازه و گردآوری بذره‌ای قابل رویش بیشتری است. پرسش‌ها بذرهایی هستند که به تناسب نیازهای زمان و توان محققان، پرورش می‌یابند و فرهنگ و تمدن را در پی خود به حرکت وا می‌دارند.

افزایش سرعت جابه‌جایی و کوتاه شدن فاصله‌ها، چه بسا بذره‌ای پرسشی را همانند باد، از فرسنگ‌ها دورتر بر ذهن جستجوگر می‌نشانند و تنوع و تازگی را برای تمدنی دیگر به ارمغان می‌آورد. به طور حتم آگاهی و مدیریت، در سرعت بخشیدن به این فرآیند، همواره نقشی شایسته خواهد داشت.

جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية با توجه به رسالت جهانی و جایگاه ویژه خود در حوزه‌های علمیه و نیز تنوع در نیروی انسانی، بر خود لازم

می‌داند نقش مؤثری را در فراهم آوردن شرایط مناسب برای پژوهش ایفا کند. ایجاد زیرساخت‌های لازم، مدیریت بهینه امکانات موجود و حمایت از پژوهشگران عرصه دین از اهم وظایف معاونت پژوهش جامعه المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ العالمية به شمار می‌رود.

امید می‌رود با سامان‌دهی به حرکت‌های خودجوش علمی و تقویت انگیزه‌های موجود، شاهد شکوفایی هر چه بیشتر عرصه فرهنگ دینی در جای جای جهان باشیم.

انتشارات بین‌المللی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
معاونت پژوهش

فهرست

۱۱	.....	مقدمه
۱۳	.....	۱. کلیات
۱۳	.....	۱. مفهوم شناسی
۱۳	.....	الف) حقوق
۱۵	.....	ب) قانون
۱۸	.....	ج) تابعیت
۱۹	.....	د) اشخاص
۲۰	.....	ه) بیگانه، خارجی
۲۰	.....	یکم. مفهوم بیگانه در حقوق اسلام
۲۲	.....	دوم. بیگانه در حقوق موضوعه
۲۳	.....	و) پناهنده
۲۳	.....	ز) احوال شخصیه
۲۶	.....	۲. جایگاه حقوقی حقوق خارجیان
۲۶	.....	الف) تقسیم حقوق بر اساس عامل حکومت
۲۶	.....	یکم. حقوق عمومی
۲۷	.....	دوم. حقوق خصوصی
۲۷	.....	ب) تقسیم حقوق با توجه به عامل مرز
۲۷	.....	یکم. حقوق بین الملل عمومی
۲۸	.....	دوم. حقوق بین الملل خصوصی
۲۸	.....	۳. منابع حقوق خارجیان
۲۹	.....	الف) منابع داخلی

۲۹	یکم. قانون.....
۳۰	دوم. منابع و آرای معتبر فقهی .....
۳۱	سوم. رویه قضایی .....
۳۱	چهارم. اندیشه‌های حقوقی.....
۳۲	ب) منابع بین‌المللی.....
۳۲	یکم. معاهدات.....
۳۳	دوم. عرف بین‌المللی.....
۳۳	تقسیم مباحث حقوق خارجیان.....
۳۵	۲. حقوق اداری خارجیان.....
۳۵	گفتار اول: ورود، خروج و اقامت .....
۳۵	بند اول: ورود و خروج.....
۳۵	۱. گذرنامه.....
۳۷	۲. روادید (ویزا).....
۳۸	الف) روادید عبور از ایران .....
۳۹	ب) روادید خروج از ایران.....
۴۰	ج) روادید ورود و اقامت در ایران.....
۴۱	۳. معافیت‌ها.....
۴۲	بند دوم: اقامت .....
۴۲	۱. اقامت موقت.....
۴۳	۲. اقامت دائم.....
۴۵	بند سوم: ورود غیر مجاز، اخراج.....
۴۵	۱. ورود غیر مجاز.....
۴۷	۲. اخراج.....
۵۰	گفتار دوم: پروانه کار.....
۵۳	۳. حقوق خصوصی خارجیان.....
۵۴	گفتار اول: اموال و مالکیت.....
۵۴	بند اول: تملک اموال در ایران .....
۵۴	۱. ممنوعیت تملک املاک زراعی.....
۵۵	۲. تملک سایر اموال غیر منقول.....
۵۹	بند دوم: انتقال اموال از ایران.....
۵۹	بند سوم: مالکیت ادبی و هنری .....
۶۱	۱. ثبت آثار.....
۶۱	۲. اثرهای مورد حمایت .....

۶۲	۳. حقوق مادی و معنوی آثار.....
۶۴	گفتار دوم: احوال شخصیه.....
۶۴	بند اول: قانون حاکم بر احوال شخصیه.....
۶۴	۱. دلایل طرفداران نظام اقامتگاه.....
۶۵	۲. دلایل طرفداران نظام ملی.....
۶۶	بند دوم: قانون حاکم بر احوال شخصیه در ایران.....
۶۹	۱. اهلیت بیگانگان.....
۷۱	۲. تابعیت.....
۷۱	الف) ایرانی چه کسی است؟.....
۷۳	ب) نحوه کسب تابعیت ایران.....
۷۴	ج) تابعیت تبعی.....
۷۵	۳. ازدواج و آثار آن.....
۷۷	الف) ازدواج.....
۷۸	یکم. ازدواج زن و مرد غیر ایرانی در ایران.....
۸۰	دوم. ازدواج بیگانه با ایرانی در ایران.....
۸۰	- ازدواج مرد ایرانی با زن خارجی.....
۸۱	- ازدواج زن ایرانی با مرد بیگانه.....
۸۴	ب) آثار ازدواج.....
۸۴	یکم. آثار ازدواج در مورد زوجین.....
۸۴	دوم. آثار ازدواج در مورد اولاد.....
۸۶	۴. انحلال نکاح.....
۸۷	بند سوم: استثنائات اعمال قانون ملی.....
۸۸	۱. اهلیت برای انجام معامله.....
۸۸	۲. اهلیت برای تبدیل تابعیت.....
۸۹	۳. نظم عمومی و اخلاق حسنه.....
۹۰	۴. احاله.....
۹۰	۵. عهد بین‌المللی.....
۹۱	۶. عدم وجود قانون ملی.....
۹۲	۴. حقوق عمومی خارجیان.....
۹۲	گفتار اول: حق امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات.....
۹۵	گفتار دوم: حق استخدام در مشاغل دولتی.....
۹۷	گفتار سوم: حق اشتغال.....
۹۸	بند اول: امور پزشکی.....

بند دوم: تجارت خارجی.....	۹۹
بند سوم: کارگزاری بورس.....	۹۹
گفتار چهارم: حق انتخاب.....	۱۰۰
بند اول: حق انتخاب شدن.....	۱۰۱
۱. مقام رهبری.....	۱۰۱
۲. ریاست جمهوری.....	۱۰۲
۳. سایر مسئولیت‌ها.....	۱۰۳
بند دوم: حق انتخاب کردن.....	۱۰۴
گفتار پنجم: حق ترافع به محاکم قضایی.....	۱۰۵
گفتار ششم: حق برخورداری از آموزش عمومی.....	۱۰۸
گفتار هفتم: حقوق کیفری خارجیان.....	۱۰۹
بند اول: اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری.....	۱۱۰
بند دوم: اصل صلاحیت واقعی بودن قوانین جزایی.....	۱۱۵
بند سوم: اصل برخورداری از حق مجازات جهانی.....	۱۱۷
گفتار هشتم: وضعیت خارجیان از حیث خدمت وظیفه و مالیات بر درآمد.....	۱۱۸
بند اول: خدمت وظیفه عمومی.....	۱۱۸
بند دوم: مالیات بر درآمد.....	۱۱۹
گفتار نهم: سایر حقوق.....	۱۱۹
۱. حفظ حیثیت بیگانه.....	۱۱۹
۲. حمایت از جان، مال و مسکن.....	۱۲۰
۵. حقوق اسناد.....	۱۲۲
گفتار اول: حاکمیت قانون محل تنظیم سند.....	۱۲۳
گفتار دوم: مقررات مربوط به اسناد اموال و احوال.....	۱۲۴
بند اول: اسناد اموال.....	۱۲۴
بند دوم: اسناد احوال.....	۱۲۵
کتابنامه.....	۱۲۷
الف) کتب و نشریات.....	۱۲۷
ب) قوانین و آیین‌نامه‌ها.....	۱۲۹

مقدمه

رفت و آمد اتباع بیگانه در کشورها، معمول است. مأموران و نمایندگان نهادهای بین‌المللی (مانند سازمان ملل متحد، نیروهای پاسدار صلح سازمان ملل، سازمان عفو بین‌الملل و...)، مأموران سیاسی و کنسولی کشورهای دیگر، جهان‌گردان و بازرگانان، گروه‌هایی هستند که همیشه در کشورها حضور دارند. جمهوری اسلامی ایران، به دلایلی همواره میزبان جمع زیادی از خارجی‌ان بوده است. از جمله این دلایل، قوانین داخلی ایران است. قوانین موضوعه ما - که برگرفته از احکام نورانی اسلام است - ایران را مأمّن مناسبی برای پناهجویان قرار داده است. خلق و خوی مردم ایران و روحیه مهمان‌نوازی آنان نیز زمینه ورود و اقامت خارجی‌ان را به کشور فراهم کرده است، به گونه‌ای که همواره جمع زیادی از مردم مسلمان و ستم‌دیده کشورهای اسلامی، به ایران مهاجرت کرده و سال‌های زیادی را در ایران به سر برده‌اند. آمار خارجی‌ان مقیم ایران و مقایسه آن با خارجی‌ان مقیم در کشورهای دیگر، درستی این ادعا را ثابت می‌کند.

گرمی و رونق بازار علم و دانش در حوزه‌های علمیه نیز یکی دیگر از دلایل حضور اتباع کشورهای دیگر در جمهوری اسلامی ایران است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و حمایت ویژه دولت اسلامی از حوزه‌های علمیه دینی، فضایی فراهم شده است که جویندگان علوم دینی به ایران سفر کنند و از محضر استادان بزرگ حوزه علمیه قم بهره‌مند شوند. دلایل فوق و امور دیگری نظیر بازار کار گسترده جمهوری اسلامی ایران - که یکی از محورهای اساسی حضور و اقامت طولانی مدت بعضی خارجیان در کشور ماست - موجب شده تعداد خارجیان مقیم در ایران در سال‌های پس از انقلاب اسلامی افزایش پیدا یابد.

جمعیت خارجیان مقیم ایران، تابع قوانین خاصی هستند که با قوانین عمومی ایران متفاوت است. قوانین و مقررات حاکم بر خارجیان در ایران، حقوق آنان را در ابعاد اداری، خصوصی و عمومی و نیز تکالیف آنان را در بخش‌های فوق معین کرده است. آگاهی از این قوانین برای خارجیانی که مخاطبان اصلی این قوانین به شمار می‌آیند ضروری است. آنان باید بدانند در کشور میزبان، چه حقوقی دارند و در مقابل، چه تکالیفی بر عهده آنهاست. دانستن این قوانین برای ایرانیان نیز مفید است؛ زیرا خارجیان در یک مکان محدود و محصور زندگی نمی‌کنند. آنان در اجتماعات ایرانیان حضور دارند و با آنان معاشرت و مراوده دارند. بنابراین، برای تنظیم و تعدیل روابط خارجیان و ایرانیان با یکدیگر، مطالعه این بخش از قوانین کشور مفید به نظر می‌رسد. این نوشتار با هدف بررسی مختصر قوانین و مقررات حاکم بر خارجیان در ایران به نگارش درآمده است.